

*Kauno šv. Petro ir
Pauliaus parapija
XVII a.*

XVII a. Kaunas buvo
vienas didžiau-
sių Lietuvos

Didžiosios Kunigaikštystės miestų, o jo parapinė šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia – viena reikšmingiausių Vilniaus vyskupijoje, XVII a. pirmojoje pusėje tapusi Kauno dekanato centru¹. Galutinai Kauno parapijos kaip Kauno dekanato centro statusas buvo įteisintas 1669 m. Vilniaus vyskupo Aleksandro Sapiegos sušauktame Vilniaus sinode.² Tačiau neturime tyrimų, kaip gyveno to meto parapija, kokia buvo jos materialinė padėtis, kaip vystyta sielovada, švietėjiška ir karitatyvinė veikla, kokie dvasininkai dirbo tuometinėje parapijoje, koks buvo jų poveikis visuomenei. Daugiausia dėmesio į Kauno parapiją ligi šiol yra atkreipęs Žemaičių vyskupas, istorikas Motiejus Valančius³, nes XIX a. Kaunas tapo jo valdomos Žemaičių vyskupijos centru. Tai kėlė jo kaip istoriko susidomėjimą šios bažnyčios ir jos mikrobendruomenės istorija. Su Kauno parapijos istorijos apžvalgomis galime susipažinti sintetinio pobūdžio veikaluose, skirtuose apskritai visos Lietuvos katalikų bažnyčios istorijai.⁴ Architektūros istorikė Algė Jankevičienė aptarė bažnyčios statybos etapus ir meni-

¹ Kauno parapinės šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – VUB), f. 57, B-55, Nr. 23, ryšulys 2.

² *Acta synodi diaecesis Vilnensis praesidente Illustrissimo ac Reverendissimo Domino D. Alexandro in Macieiw Sapieha Dei et Apostolicae sedis Gratiae Episcopi Vilnensi*. Vilnae, 1669.

³ M. Valančius, *Pastabos pačiam sau*, sud. J. Tumas-Vaižgantas, Vilnius, 1996.

⁴ B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, Chicago, 1980–1987, T. 1–6; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius, 1993.

ni lygi⁵, išsamius menotyrinius tyrimus atliko Laima Šinkūnaitė.⁶ Pastaraisiais metais Katalikų bažnyčios padėtį Kauno mieste tyrinėjo Rasa Varsackytė, apgynusi disertaciją tema „Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje – XVIII a. pabaigoje“⁷. Tačiau kompleksinio XVII a. situacijos vaizdo neturime.

Vienu vertingiausių šaltinių parapijos istorijai tirti yra jos vizitacijos ir inventorių medžiaga. Tačiau Kauno šv. Petro ir Pauliaus parapijos ankstyviausia išlikusi vizitacijos medžiaga yra tik iš 1669 m. Vilniaus vyskupo A. Sapiegos Kauno, Simno ir Alvito dekanatų vizitacijos.⁸ Ji suteikia daugiausia duomenų apie to meto parapijos padėtį. 1675 m. Kauno parapijos vizitaciją, kartu su kitų Vilniaus vyskupijos parapijų vizitacijomis, atliko Vilniaus vyskupas Mikalojus Slupskis. Deja, ši medžiaga neišlikusi, galime pasinaudoti tik Jano Kurczewskio XX a. pradžioje padaryta šio dokumento santrauka.⁹ Naudojomės 1680 m. Kauno parapijos inventoriumi.¹⁰ Taip pat darbo šaltiniais buvo vėlesnių parapijos inventorių ir vizitacijų medžiaga, įvairios privilegijos bei kiti dokumentai.

Kauno šv. Petro ir Pauliaus parapijos įkūrimas

Pirmąjį paminėjimą, kad Kaune buvo parapinė bažnyčia, turime iš 1413 m. – Vilniaus vyskupas Mikalojus 1413 04 22 Kauno parapinei bažnyčiai suteikė atleidų teisę.¹¹ Vadinasi, tuo metu

⁵ A. Grinevičiūtė-Jankevičienė, Kauno Bazilika, *Valstybinės LTSR architektūros paminklų apsaugos inspekcijos metraštis 11*, Vilnius, 1960, p. 129–137; A. Jankevičienė, Kauno parapinė bažnyčia – Katedra, *Lietuvos architektūros istorija 1*, Vilnius, 1987, p. 132–134; A. Jankevičienė, Šv. Petro ir Povilo arkikatedra – bazilika Vilniaus g. ½, *Kauno architektūra 1*, Vilnius, 1991, p. 317–323; A. Jankevičienė, Kauno šv. Petro bažnyčios pirmąją architektūrą ir jos pokyčiai M. Valančiaus vyskupavimo laikais, *Kauno istorijos metraštis 3*, Kaunas, 2002, p. 81–90.

⁶ L. Šinkūnaitė, Kauno šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus arkikatedros bazilikos istoriniai ir menotyriniai tyrimai. Sienų tapyba ir skulptūrinis dekoras, Kaunas, 2002, l. 10, *L. Šinkūnaitės asmeninis archyvas*.

⁷ R. Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje – XVIII a. pabaigoje*, daktaro disertacija, humanitariniai mokslai, istorija, Vytauto Didžiojo universitetas, vadovas prof. Zigmantas Kiaupa, Kaunas, 2006.

⁸ 1669, Processus visitationis g[e]n[er]alis trium decanatum Caunensis, Siemnensis et Olvitenensis. Alexander in Maciejow Sapieha, Dei et Ap[osto]lice Sedes Gra[tija] Episcopus Vilmensis. *Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – MAB), f. 318-28550 (toliau – 1669 m. vizitacija...).

⁹ J. Kurczewski, Vyskupo Mikalojaus Slupskio 1674–1675 m., Vilniaus vyskupijos vizitacijos santrauka. MAB, f. 318-26479.

¹⁰ 1680 01 11, Kauno parapijos inventorius, *Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas* (toliau – KAKA), b. 80, l. 35–42.

¹¹ 1413 04 22, Kaunas, Vilniaus vyskupo Mikalojaus raštas. *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, T. 1. (1387–1507), wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, Kraków, 1948, s. 733.

bažnyčia jau buvo sukurta, joje vyko pamaldos. Nėra žinoma, kada ji atsirado, bet manoma, kad iniciatoriumi buvo LDK didysis kunigaikštis Vytautas. Apie 1430 m. šiai Kauno šv. Petro bažnyčiai jis suteikė fundaciją.¹² Gaila, bet nėra išlikusi nei šios fundacijos privilegija, nei tiksli data. Vytauto fundacija reiškė, jog LDK valdovas rūpinsis Kauno parapiinės bažnyčios materialine padėtimi, išlaikymu, valdovas ir jo įpėdiniai saugos kolicijos teisę, t. y. galės siūlyti norimus asmenis į šios parapijos klebonus. LDK valdovas tapo pagrindiniu Kauno parapiinės bažnyčios globėju.

Pakartotinių fundacijos raštą Kauno parapinei Šlovingosios Mergelės Marijos Gimimo, Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus, Šv. Kotrynos bažnyčiai suteikė valdovas Aleksandras Vilniuje 1503 07 13.¹³ Pagal šią privilegiją Kauno klebonui Jonui Zaluskui buvo patvirtinta teisė į jo gyvenamuosius namus ir sklypą prie parapiinės bažnyčios, patvirtinta teisė laikyti Vaistariškių ir Biruliškių valdas (pastaroji buvo skirta parapiinės bažnyčios Šv. Kotrynos altarijai). Duotas sklypas kairiojoje Neries upės pusėje su namais, ūkiais ir visu kitu turtu bei 3 valstiečiais. Dešiniajame Neries krante, Žemaitkiemyje, duoti 5 valstiečiai su namais, žeme, ūkiu ir visu kitu turtu. Buvo paskirtos trys dešimtinės (grūdų, sėmenų, vaisių) iš Kauno, Rumšiškių ir Karmėlavos dvarų bei žuvis dešimtinė iš Neries upės. Mieste valdovas suteikė Viliamienės (Vylamovos) namą su sklypu, kitą mūrinį namą su sklypu už Šv. Mikalojaus koplyčios, mūrinę smuklę su teise prekiauti alkoholiu, atleista nuo mokesčių. Parapinei bažnyčiai buvo priskirtos Šv. Mikalojaus¹⁴ ir Šv. Gertrūdos¹⁵ koplyčios. Kita privilegija Aleksandras Kauno parapijai suteikė 2 kapas lietuviškų grašių, kurias miesto smuklės turėjo mokėti klebonui kasmet Pelenų dieną.¹⁶

Aleksandro privilegijas patvirtino ir praplėtė vėlesnieji LDK valdovai: Žygimantas Senasis 1507 03 13¹⁷, Zigmantas Vaza 1599 03 24¹⁸ ir 1618 04 06¹⁹. 1647 m. Lenkijos – Lietuvos valstybės Seimo nutarimu grūdų dešimtinė buvo

¹² J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań, 1972, s. 63.

¹³ 1503 07 13, Vilnius, Aleksandro privilegija. *Kodeks dyplomatyczny...*, s. 657–660; Aleksandro privilegijos nuorašas, 1743 Kauno šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; privilegija perpasakota: *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, sud. V. Jogėla, Vilnius, 2001, p. 39–41; į lietuvių kalbą privilegiją vertė: M. Valančius. *Pastabos pačiam sau...*, p. 131–132.

¹⁴ Šv. Mikalojaus bažnyčia parapijai priklausė iki 1624 09 27, kuomet Andriaus Skorulskio iniciatyva valdovas ją dovanavo benediktinių vienuolėms. M. Valančius, *Pastabos pačiam sau...*, p. 143.

¹⁵ Šv. Gertrūdos bažnyčia 1750 06 25 Vandžiolgalos klebono Petro Novomiejskio fundacija buvo perduota į miestą atvykusiems rokitams. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 47.

¹⁶ Aleksandro privilegija. *Kodeks dyplomatyczny...*, s. 721.

¹⁷ 1507 03 13, Vilnius, Žygimanto Senojo privilegija (nuorašas), *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 44, l. 320v; 1743, Kauno šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539.

¹⁸ 1599 03 24, Varšuva, Zigmanto Vazos privilegija (nuorašas), *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 44, l. 321-321v; 1743, Kauno šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539.

¹⁹ M. Jučas, Lietuvių parapijų fundacijos XV–XVIII a. (Vilniaus vyskupija), *LKMA Metraštis* 26, Vilnius, 2005, p. 30.

panaikinta mainais į Priešio galos ir Aukštigalių kaimus, o žuvų dešimtinė pakeista 200 lenkiškų auksinų ir 6 lašišomis.²⁰

Bažnyčios padėtis XVI–XVII a. pirmojoje pusėje

Parapinės bažnyčios padėtį stiprino altarijų fundacijos. LDK gyventojai, siekdami padidinti Dievo garbinimą, ieškodami sielos išganymo, galėjo funduoti nebūtinai visą bažnyčią, o tik altorių jau esančioje bažnyčioje. Altarijos fundatorius pasirūpindavo tokio altoriaus įrengimu bei užrašydavo pajamų kunigo (vadinamojo altaristos) išlaikymui. Fundatorius įgydavo teisę siūlyti norimą kandidatą į savo funduotos altarijos altaristas. Altaristos pareiga būdavo laikyti mišias prie minėto altoriaus. Dažniausiai fundatorius nurodydavo, kiek kokių mišių turėjo atlaikyti altarista už fundatorių, jo giminių ir palikuonis.

XVI a. Kauno parapija turėjo 2 altarijas: Šv. Kotrynos ir Švč. Trejybės. Šv. Kotrynos altarija minėta 1503 m. Aleksandro fundaciniame dokumente.²¹ Jos fundatoriumi buvo Stanislovas Mordasovičius / Mordasa, kuris suteikė altarijai Biruliškių dvarą, o valdovas Aleksandras privilegija šią fundaciją patvirtino. Trakų vaivada dvaro maršalas Grigalius Stanislovaitis Astikas paprašė kito valdovo Žygimanto Senojo, kad patvirtintų tą jo tėvo suteiktą privilegiją. 1511 09 21 Bresto seime valdovas tai ir padarė, Gegužinės valdą su visais priklausiniais patvirtinęs kaip G. Astikaičio nuosavybę, o Biruliškių palivarką – Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios altarijai.²²

Švč. Trejybės altarija buvo funduota 1524–1525 m. Kauno miestietės Barboros Juškienės (svarbiausias dokumentas suteiktas 1525 02 08). Altaristos išlaikymui paskirtas Šatijų palivarkas, daržai, du mūriniai namai mieste. Už tai kunigas turėjo prie Švč. Trejybės altoriaus kas savaitę laikyti dvi mišias: vienas Švč. Trejybės garbei, kitas – už mirusiųosius. Koliacijomis teisę B. Juškienė paliko savo giminaičiams.²³ XVII a. pradžioje iškilo ginčas, ar visas Šatijų palivarkas priklausė parapinei bažnyčiai. Kauno teisėjas Adomas Sumorokas 1606 06 03 nustatė, kad B. Juškienė valdė ir bažnyčiai galėjo palikti tik trečdalį

²⁰ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 41; Kauno dešimtinės panaikinimas (Kommutacya dzieściency Kowieńskiej), *Volumina legum*, Petersburg, 1859, v. 4 (1641–1668), p. 58.

²¹ 1503 07 13, Vilnius, Aleksandro privilegija. *Kodeks dyplomatyczny...*, s. 658.

²² 1766 02 17, S. A. Poniatovskis patvirtina privilegiją Kauno parapijai. *KAKA*, b. 80, l. 1-2; b. 82, l. 8-9.

²³ B. Juškienės fundacija, Kauno parapinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai. *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23, ryšulys 1; 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių. *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; 1532 11 27, Krokuva, Žygimanto Senojo raštas (MAB. F. 3-133). *Pergamentų katalogas*, sud. R. Jاسas, Vilnius, 1980. P. 144; M. Valančius, *Pastabos pačiam sau...*, p. 132.

Šatijų palivarko, bažnyčiai buvo atmatuoti 7 valakai, 8 margai, 4 prentai Šatijų palivarko žemės.²⁴

Kauno parapiinės bažnyčios padėtį 1624 05 23 fundacija pagerino Pajūrės tijųnas Kristupas Krišpinas Kiršenšteinas. Norėdamas padėti neužbaigtai, 120 metų statytai Kauno parapiinei bažnyčiai, K. Krišpinas Kiršenšteinas jai užrašė 10 000 auksinų vertės Vilkyškių valdą. Fundatoriaus valia ta valda turėjo būti nuo 1623 m. penkiolikai metų išnuomota, kasmet per šv. Martyną gaunant po 1000 auksinų pelno iš nuomos. Gautus pinigų liepė panaudoti bažnyčios statybai, reikalingoms medžiagoms įsigyti, amatininkams už darbą sumokėti. Pinigų ir statybų prižiūrėjimui liepta kasmet išrinkti ekonomą. Iškilusius ginčus pavedė spręsti Vilniaus vyskupui. Po 15 metų 10 000 auksinų reikėjo atiduoti tuometiniam Kauno klebonui, miesto tarybai ir bendruomenei. Fundatoriui numirus, Vilniaus vyskupas turėjo už tuos pinigų pastatyti koplyčią ir joje fundatoriaus kūną palaidoti, o jo palikuonims tos koplyčios patronato teisę palikti.²⁵ 1640 08 20 K. Krišpino Kiršenšteino fundaciniai 10 000 auksinų buvo perkelti iš Vilkyškių į Raudonės valdas.²⁶ Iš K. Krišpino Kiršenšteino funduotų lėšų buvo remontuojama bažnyčia, taipogi įrengtas gražus Švč. Trejybės altorius, kainavęs 3000 auksinų.²⁷ 1669 m. vizitacijos medžiagoje minėta tik ši Šv. Petro ir Pauliaus parapijoje buvusi Švč. Trejybės altarija, o K. Krišpinas Kiršenšteinas vadintas Švč. Trejybės altarijos fundatoriumi²⁸, nebeužsimerant apie B. Juškienės fundaciją.

1644 10 15 Vladislovas Vaza įgaliojo miesto magistratą parapiinės bažnyčios statybai kasmet rinkti ekonomą.²⁹ 1631 03 20 Zigmantas Vaza bažnyčiai atidavė 4 namus, reikalingus remonto: 2 namai Ilgojoje gatvėje, trečias Didžiojoje, ketvirtas Gaipiotrovskos (arba *Szwietweytis*). Bažnyčia ėmė juos nuomoti, taip gaudama pajamų. Nuo jų neatsiliko ir Jonas Kazimieras Vaza. 1649 11 30 jis Kauno magistratui paliepė bažnyčios ekonomais skirti tinkamus asmenis.³⁰ 1652 12 28, paremdamas parapiinės bažnyčios remonto ir statybos darbus, jai užrašė namą Kaune, iš kurio gautas pajamas klebonui liepė panaudoti bažnyčios remontui. Menotyrininkas M. Paknys fundacijas, skirtas statyboms paremti, laikė retomis – tai liudydų išskirtinį valdovo ir visuomenės dėmesį Kauno parapiinei bažnyčiai.³¹

²⁴ Teisėjo A. Sumoroko raštas, 1743. Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių. *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; Kauno parapiinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai. *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23, ryšulys 1.

²⁵ 1669 m. vizitacija... l. 13-14v; Krišpino fundacija, 1743, Kauno šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539.

²⁶ 1716 01 18, S. Dembkovskio raštas, *KAKA*, b. 82, l. 72.

²⁷ 1669 m. vizitacija..., l. 13-14v.

²⁸ 1669 m. vizitacija..., l. 13.

²⁹ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539, l. 93v.

³⁰ 1680 01 11, Kauno parapijos inventorių. *KAKA*, B. 80, l. 93v.

³¹ M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003, p. 45-46.

Bažnyčios padėtis buvo stiprinama jai dovanojant piniginius užrašymus, namus ir sklypus Kauno mieste. Ypač daug užrašymų parapijai paskirta XVI a. pabaigoje – XVII a. viduryje. Paminėsime keletą iš jų. 1595 05 08 Kauno gyventoja Liucija Teliasienė Kauno parapijos altaristai užrašė namą Kumelių gatvėje.³² Kauno burmistras Lukas Girdžejovičius 1606 m. testamentu parapinei bažnyčiai paskyrė namą ir kitus pastatus su sklypu, buvusius Panerio gatvėje.³³ 1610 08 27 Kauno miestiečio Petro Braidžio (*Braydzis*) našlė Jadvyga Braidzienė bažnyčiai paskyrė mūrinį namą su sodu ir daržu Vilniaus gatvėje, kad kiekvieną ketvirtadienį būtų laikomos mišios už jos velionį vyrą ir ją pačią, kai ji numirs.³⁴

1602 08 08 Kražių kamendorius Petras Burniškis testamentu užrašė 2 namus (Didžiojoje ir Dvaro gatvėse) Kauno parapinei bažnyčiai, už tai klebonas turėjo kas savaitę mišias aukoti už jo sielą.³⁵ Nors su tuo nesutiko P. Burniškio turto paveldėtojai, tačiau turėjo pripažinti 1606 08 09 asesorių teismo sprendimą, patvirtinusį, kad P. Burniškis savo kilnojamąjį turtą, pinigus ir namus testamentu paliko Kauno parapinei bažnyčiai.³⁶

1617 12 23 Jurgis Lagovičius už 80 kapų paliko parapijai namą Kumelių gatvėje.³⁷ 1631 07 28 dvaro maršalas Severinas Sumorokas už 80 auksinų pardavė amžiams parapijai savo mūrinį namą Kumelių gatvėje.³⁸ 1637 07 28 pripažinta, kad Kauno parapijos klebonui priklausė S. Sumoroko namai, vadinti *Pan Sumorok*, iš dalies mūriniai, iš dalies mediniai.³⁹ 1651 01 28 Katarina Papingytė Daukantienė, vyrui leidus, užrašė parapinei bažnyčiai namą su svirnu, didelį daržą Gaipiotrovskos gatvėje.⁴⁰ Gavus dovaną, reikėjo kas savaitę parapinėje bažnyčioje laikyti mišias už mirusiuosius ir fundatorę.⁴¹

³² 1680 01 11, Kauno parapijos inventorių, *KAKA*, b. 80; 1597 01 30, Kauno pavieto karališkojo vaznio Jono Maciejovičiaus raštas dėl L. Teliasienės testamentą sudarymo, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 23, ryšulys 2

³³ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; Kauno parapinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23.

³⁴ Kauno parapinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23.

³⁵ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; M. Valančius. *Pastabos pačiam sau...*, p. 133.

³⁶ 1743, Kauno Šv. Petro ir Povilo bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539.

³⁷ 1680 01 11, Kauno parapijos inventorių, *KAKA*, b. 80.

³⁸ 1680 01 11, Kauno parapijos inventorių, *KAKA*, b. 80; 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; *KAKA*, b. 82, l. 149; Kauno parapinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23; 1798 01 24, Žinios apie Kauno parapijos padėtį. *KAKA*, b. 84, l. 99.

³⁹ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių. *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; *KAKA*, b. 82, l. 149; Kauno parapinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23.

⁴⁰ 1680 01 11, Kauno parapijos inventorių, *KAKA*, b. 80; Kauno parapinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23.

⁴¹ 1772 03 05, Išrašas iš Kauno žemės teismo knygų, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 24, ryšulys 16.

1651 10 03 Šv. Kryžiaus bažnyčios kapelionas Adomas Odolskis 2000 auksinų paskyrė Kauno parapiinei bažnyčiai, kad joje būtų atliekamas kurstas Švenčiausiosios Mergelės Marijos garbei. Kauno burmistras Mateušas Gurskis pažadėjo dovanoti kitus 2000 auksinų ir po savo mirties parapijai užrašyti mūrinius namus. M. Gurskis pažadą išpildė – 1651 12 09 dovanojo vieną mūrinių namą prie Kauno miesto prieglaudos, priešais pranciškonų bažnyčią, o 1653 01 03 kitą, vadintą *Pumpuciuowska*, 1000 auksinų vertės. Iš jų kasmet parapija turėjo gauti po 80 auksinų kurstui atlikti.⁴²

Iš šių užrašymų galime pajusti, kaip turtėjo Kauno parapija. Tiesa, ne visos šios fundacijos buvo įgyvendintos. Pvz., neaišku, dėl kokių priežasčių parapijai laukto pelno neatnešė P. Braidzio ir J. Lagovičiaus užrašymai. Nepaisant to, galime teigti, jog XVII a. pirmojoje pusėje iki 1654 m. prasidėjusių karų, kai vyko sparti Kauno parapiinės bažnyčios statyba ir remontas, parapija rūpinosi tiek jos koliatoriai* valdovai, tiek bajorai, tiek Kauno miestiečiai, miesto elitas su burmistrais priešakyje bei dvasininkai.

Šv. Petro ir Pauliaus parapija XVII a. antrojoje pusėje

XVII a. pirmojoje pusėje suremontuota ir sustiprėjusi, didžiausią nuniokojimą Kauno parapiinė bažnyčia patyrė XVII a. vidurio karų metu. 1655 m. rugpjūty Maskvai užėmus Kauną, bažnyčia buvo išplėšta, neteko visų vertingesnių daiktų, altoriai suniokoti, sienos apgriautos, langai išdaužyti.⁴³ Pagrobti ir sudeginti visi bažnyčios archyvo dokumentai. Po karo reikėjo iš naujo atstatyti parapiinę bažnyčią ir atkurti jos buvusį grožį. Didžiausias rūpestis teko tuometiniam Kauno klebonui Benediktui Žuchorskiui.⁴⁴

1657 04 23 Jonas Kazimieras Vaza raštu priminė Kauno magistratui, kad užimtos parapijos žemės, sklypai, mediniai ir mūriniai namai, priklausę bažnyčiai ir jos prieglaudoms, būtų sugrąžinti. Liepta miestui nenaudoti prieglaudai skirtų lėšų, nuo prekių gautų procentų, skirtų bažnyčiai. Bažnyčiai leista laisvai naudotis miesto giria, iš jos imti medžiagą bažnyčios ir klebono pastatų atstatymui.⁴⁵ Tokiu būdu valdovas sudarė sąlygas atkurti parapiinę bažnyčią.

⁴² 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; 1680 01 11, Kauno parapijos inventorių. *KAKA*, b. 80.

* Koliatorius (lot. *collator*) – asmuo, turintis teisę skirstyti bažnyčios pareigybes.

⁴³ 1669 m. vizitacija..., l. 3v.

⁴⁴ 1669 m. vizitacija..., l. 3v; J. Kurczewski. *Vyskupo...*, l. 95.

⁴⁵ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539, l. 95.

Kadaise K. Krišpino Kiršenšteino lėšomis įrengtą Švč. Trejybės altorių atstatė savo lėšomis LDK iždininkas Jeronimas Krišpinas Kiršenšteinas.⁴⁶ Didijį Šv. Petro ir Pauliaus altorių savo lėšomis įrengė pats Kauno klebonas B. Žuchorskis.⁴⁷ Taip laipsniškai bažnyčia buvo atkurta. 1671 06 08 ją konsekrovo Gratianopolio vyskupas, Baltarusijos sufraganas, Vilniaus kustodas* Mikalojus Slupskis.⁴⁸ 1674 m. B. Žuchorskis parūpino parapijai naują didijį varpą, jį pavadinęs savo vadu Benediktu, pagerbdamas LDK kanclerį Kristupą Zigmantą Pacą, išvadavusį Kauną iš Maskvos kariuomenės.⁴⁹ 1682 m. buvo sumūryta bažnyčios šventoriaus tvora su 2 vartais.⁵⁰

Kauno šv. Petro ir Pauliaus parapinės bažnyčios klebonas rūpinosi, kad būtų atkurtos karų metu nuniokotos ankstesnės fundacijos, kad nestūksotų tušti ir apgriuvę kadaise parapijai dovanoti namai ir sklypai, būtų atnaujintos kadaise iš jų gautos pajamos. B. Žuchorskis stengėsi surasti tiems sklypams ir namams naujų šeimininkų. Jei namas būdavo visiškai sugriautas, tuomet klebonas ieškodavo, kas galėtų parapijai priklausiusiam sklype savo lėšomis kokius tik norėjo pastatus pasistatyti, išlaikydamas teisę tuos pastatus kam norėjo parduoti ar išnuomoti, o parapijai mokėti tik už žemės nuomą taip vadinamą teragiumą (*terragium*). 1679 09 27 tokiomis sąlygomis buvo išnuomotas tuščias sklypas, kuriame anksčiau stovėjo burmistro Luko Girdžejovičiaus dovanotas namas, per karą sudegęs, kasmet mokant parapijai 40 auksinų žemės nuomos⁵¹. 1682 01 28 Kauno kamendoriui Samueliui Goligontui buvo leista savo lėšomis susiremontuoti namą *Szramowska alias Kondratowska*, priklausiusį klebonijai, Vilniaus gatvės kampe⁵². 1692 07 10 B. Juškienės kadaise parapijai dovanotas namas su sklypu (namas sudegė per karą) buvo už 3000 auksinų parduotas Kauno burmistruui Aleksandrui Šimonovičiui ir jo žmonai Agnei Rogovskaitei Šimonovičienei.⁵³

B. Žuchorskis turėjo vargo ir su didžiąja Krišpino fundacija. XVII a. antrojoje pusėje Krišpino valdų paveldėtojai vengė parapijai mokėti jai priklausiusius procentus, galbūt po karų jiems tai buvo tapę našta. 1683 05 26 Jonas Sobieskis patvirtino, kad Kauno parapijai turėjo būti kasmet mokama po 1000 auksinų, o nuo 1676 m. neišmokėtus 6000 auksinų bei 1682 m. neišmokėtus 360 auksinų liepė Krišpino valdų paveldėtojams sumokėti Kauno klebonui B.

⁴⁶ 1669 m. vizitacija..., l. 13-14v. Jeronimas Krišpinas Kiršenšteinas 1663–1676 m. buvo LDK didžiuoju paiždininkiu. *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV-XVIII wieku. Spisy*, opr. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik, 1994, p. 158.

⁴⁷ M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 211.

* Kustodas (lot. custos) – sargas, saugotojas.

⁴⁸ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 3.

⁴⁹ L. Šinkūnaitė..., l. 10.

⁵⁰ B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios...*, T. 3, p. 87; K. Misius, R. Šinkūnas..., p. 140.

⁵¹ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorius, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; Kauno parapinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23.

⁵² Kauno parapinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23.

⁵³ 1692 07 10, Vilnius, B. Žuchorskio raštas, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 23, ryšulys 1.

Žuchorskiui.⁵⁴ 1684 12 06 Raudonės dvaro paveldėtojas Viktorinas Kristupas Semkovskis B. Žuchorskiui jau buvo skolingas 10 505 auksinus, jam buvo paskelbta banicija*.⁵⁵ Byla tęsėsi dešimtmečiais. 1690 08 22 generalinės vizitacijos metu Vilniaus vyskupas K. K. Bžostovskis nustatė, kad dėl Krišpino fundacijos neišnaudojimo parapijos metines pajamas vietoj 2500 auksinų sudarė tik 1851 auksinas.⁵⁶

Nepaisant karų padarytų nuostolių, visuomenė toliau įvairiais užrašymais ir dovanojimais rėmė savo parapiinę bažnyčią. Kauno pavieto bajorė Zuzana *Rawianka*, buvusi Kristupo Lipnevičiaus žmona, 1672 06 02 testamentu liepė jos kūną Kauno parapiinės bažnyčios rūsyje palaidoti, paskyrė mišioms 50 auksinų, prieglaudos vargšams – 50 auksinų, laidotuvėms – 100 auksinų, taip pat liepė vyrui pusę jai priklausiusio Dapkūnų palivarko Fredoje, paveldėto iš tėvo Andriaus Ravo, užrašyti Kauno parapiinei bažnyčiai, kitą pusę – Kauno jėzuitams ir t. t.⁵⁷

1682 03 03 Kudrevičienė testamentu parapiinei bažnyčiai užrašė 500 kapų vertės Steignilovičių (?) valdą Žemaitkiemyje, Kauno paviete.⁵⁸ 1690 07 05 Karolis Vincentas Vendžiagolskis testamentu prašė jo kūną palaidoti Kauno parapiinėje bažnyčioje, palikdamas 1000 auksinų parapiinei, bernardinų, pranciškonų ir dominikonų bažnyčioms, kad laikytų už jo sielą mišias.⁵⁹ 1694 03 06 Jurgis Šimanovičius testamentu parapiinei bažnyčiai užrašė namą Kumelių gatvėje.⁶⁰

Klebono ūkis

XVI a. viduryje Kauno parapija turėjo 24 dūmus ir pateko į vidutinio turtingumo Vilniaus vyskupijos parapijų gretas.⁶¹ Praūžus Reformacijai, valdovų suteiktų žemių ribos buvo peržiūrėtos ir patvirtintos XVI a. pabaigoje. Zigmantas III Vaza 1597 11 10 Varšuvoje tuo reikalu išdavė raštą.⁶² Parapijos pajamos įvairių užrašymų dėka gerokai išaugo. 1653 m. padūmės mokesčio surašymo metu Kauno parapija deklaravo, kad turėjo 75 dūmus ir nuo jų mokėjo 112 auksinų padūmės mokesį.⁶³ Deja, XVII

⁵⁴ 1683 05 26, Jono Sobieskio raštas, teismų dekretai ir kt., *KAKA*, b. 82, l. 45–54.

* Banicija (lot. bannitio) – ištrėmimas, paskelbimas už įstatymo ribų.

⁵⁵ 1684 12 06, Jono Sobieskio raštas, *KAKA*, b. 82, l. 55.

⁵⁶ 1690 08 22, Kauno parapijos pajamų sąrašas, *KAKA*, b. 82, l. 93–94.

⁵⁷ Kauno parapiinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ 1690 09 11, K. Vendžiagolskio testamento patvirtinimas, *KAKA*, b. 82, l. 95–97.

⁶⁰ Kauno parapiinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23.

⁶¹ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 102–104.

⁶² 1743, Kauno šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539.

⁶³ W. F. Wilczewski, Rejestr dymów dóbr duchowieństwa katolickiego diecezji wileńskiej z 1653 roku, *Nasza przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, Kraków, 2004, t. 101, s. 303.

a. vidurio karai labai susilpnino parapijos ekonominę būklę. 1673 m. renkant padūmės mokestį, Kauno parapija turėjo mokėti jau tik 40 auksinų,⁶⁴ beveik trečdaliu mažiau.

Išsamesnį vaizdą apie Kauno klebonijai priklausiusį turtą ir jo nuniokojimus XVII a. viduryje galime susidaryti iš 1669 ir 1680 m. inventorių medžiagos. 1669 m. duomenimis, parapijai priklausė mūrinė klebonija Didžiojoje (Vilniaus) gatvėje, netoliese stovėjo kitas namas su daržu, kurį klebonas Baltramiejus Ciešinskis buvo paskyręs našlaitėms.⁶⁵ Šalia bažnyčios rikiavosi dar trys parapijai priklausę namai, kuriuose gyveno bažnyčios patarnautojai: viename, turėjusiame 2 hipokaustus, gyveno kamendorius, kitame – vikaras. Trečias mūrinis namelis glaudėsi prie kapinių tvoros.⁶⁶

Kiti bažnyčiai priklausę pastatai, greičiausiai mediniai, su sklypais ir daržais buvo išnuomoti įvairiems amatininkams ir daržininkams (maždaug penkiolikai asmenų), kurie mokėjo kasmet nuo 5 iki 20 auksinų činšo. Iš viso bažnyčia iš jų gaudavo 78 auksinus pelno. Bažnyčia turėjo dar daugiau mūrinių namų, kuriuos nuomodavo įvairiems asmenims. Viename mūriniame name gyveno ponija [Ona]⁶⁷ Chržčonovičova ir dar vienas asmuo, kiti du mūriniai namai, Gurskio ir ponios Ibianskos, karų metu buvo labai nukentėję. Gurskio namas taip ir stūksojo sugriautas, o Ibianskos namą klebonas atstatė už 160 auksinų.⁶⁸

Iš pastatų nuomos bažnyčia gaudavo neblogų pajamų. 100 auksinų pelno teikė buvusio prieglaudos pastato rinkos aikštėje nuoma, buvo išnuomota dar 14 įvairių pastatų. Pajamas iš nuomos gauti buvo sutrukdęs karas, todėl beveik pusė tų pastatų 1669 m. dar nenešė pelno arba ką tik buvo pradėję jį duoti.⁶⁹ 1680 m. iš įvairių pastatų, sklypų nuomos ir kitokių pajamų parapija gaudavo 253 auksinus.⁷⁰

Miesto ribose, prie Šv. Gertrūdės bažnyčios, klebonui priklausė daržai, 1669 m. duomenimis už 10 auksinų išnuomoti Petručiui Saulevičiui ir Jonui Dembkovskiui. Ten pat buvusiam lauke kasmet buvo pasėjama vidutiniškai 12 Vilniaus statinių grūdų.⁷¹ 1680 m. klebonas nežinojo, kiek buvo valakų lauke prie Šv. Gertrūdės bažnyčios, bet juos nuomojo už 50 auksinų tas pats J. Dembkovskis, o pati Šv. Gertrūdės bažnytelė po karo turėjo tik stogą, langus ir duris, buvo labai apleista.⁷²

⁶⁴ W. F. Wilczewski, Rejestr dymów dóbr duchowieństwa katolickiego diecezji wileńskiej z 1673 roku. *Nasza przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, Kraków, 2004, T. 103, s. 160.

⁶⁵ 1669 m. vizitacija..., l. 6.

⁶⁶ 1669 m. vizitacija..., l. 11-12.

⁶⁷ R. Varsackytė, Kauno miesto valdžios žmonės XVII–XVIII a. sandūroje, *Kauno istorijos metraš-tis* 5, Kaunas, 2004, p. 40.

⁶⁸ 1669 m. vizitacija..., l. 6.

⁶⁹ 1669 m. vizitacija..., l. 15.

⁷⁰ 1680 01 11, Kauno parapijos inventorius, *KAKA*, b. 80, l. 40v.

⁷¹ 1669 m. vizitacija..., l. 6-7.

⁷² 1680 01 11, Kauno parapijos inventorius, *KAKA*, b. 80, l. 39v-40.

1669 m. duomenimis, už miesto, prie Neries buvusį Vaistariškių dvarą (visus dvaro pastatus karo metu Rusijos kariuomenė buvo sugriovusi) apšėdavo 8 Vilniaus statinėmis. Eigulių kaimą ir žemes Karmėlavoje apšėdavo 6 statinėmis.⁷³ 1680 m. Vaistariškių palivarko žemės buvo išdalintos valstiečiams, už tai jie kasmet parapijai turėjo mokėti 100 lietuviškų kapų grašių (bet ne visuomet mokėdavo, nepajėgdavo dėl kariuomenės stovyklavimo tose valdose), nuo kitų visų prievolių buvo atleisti.⁷⁴

Klebono tvartuose 1669 m. buvo 4 darbiniai jaučiai, 1 bulius (*taurus*), 5 karvės su veršiukais, 4 paršiukai, 1 kumelė su kumeliuku, 1 avis, 2 žąsys, 1 višta su 5 viščiukais ir t. t.⁷⁵

1669 m. bažnyčios žemes apdirbdavo 6 bažnytiniai valstiečiai, turėję savo šeimynas, ūkelius ir gyvulių, eidavę 2 dienas per savaitę lažo ir mokėję 5 auksinus činšo.⁷⁶ Pilonių kaime gyveno 3 valstiečiai su gyvuliais, Ražių kaime – 16 valstiečių apdirbdavo 8,5 valako, nuo kiekvieno valako mokėdami po 25 auksinus činšo. Klebonui priklausė Aukštigalių ir Preišiogalos kaimai, bet inventoriuje jų gyventojai nei prievolės nebeišvardinti.⁷⁷

1680 m. Pilonių kaime gyveno 3 valstiečiai, mokėjo vos 30 auksinų. Ražių kaime, kuriame iš viso buvo 17 valakų, 25 valstiečiai apdirbdavo 10 valakų žemės, nuo kiekvieno mokėdami po 25 auksinus. Taip pat dar buvo 4,5 tuščių valakų, nuo kurių mokėdavo po 10 auksinų, tuo tarpu nuo likusių valakų nieko nemokėdavo. Aukštigalių kaime už Neries upės, 4 mylios nuo Kauno, gyveno 15 valstiečių, dirbo 5,5 valakus ariamos žemės, nuo valako mokėjo po 15 auksinų, duodavo po 2 avis, žąsį ir porą vištų. Aukštigaliuos dar augo 25 valakai miško, – už valaką parapija gaudavo po 1 auksiną. Preišiogalos kaimui priklausė 9 valakai arimų, nuo kurių irgi mokėdavo po 15 auksinų, duodavo po 2 avis, žąsį ir porą vištų. Kaimas galėjo naudotis 16 valakų miško, už kiekvieną valaką privalėjo mokėti po vieną auksiną. Tačiau inventoriaus pabaigoje klebonas pažymėjo, kad iš visų savo valdų 1679 m. gavo ne daugiau 755 auksinus, 20 grašių činšo.⁷⁸

Klebonai ir jų pagalbininkai

Parapinės bažnyčios padėtis didžia dalimi priklausė nuo joje šeiminkavusių klebonų. Kaip minėta, patronato teise kandidatus į Kauno šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios klebonus siūlė LDK valdovas.

⁷³ 1669 m. vizitacija..., l. 6-7.

⁷⁴ 1680 01 11, Kauno parapijos inventorius, *KAKA*, b. 80, l. 39.

⁷⁵ 1669 m. vizitacija..., l. 7.

⁷⁶ 1669 m. vizitacija..., l. 7.

⁷⁷ 1669 m. vizitacija..., l. 8-9.

⁷⁸ 1680 01 11, Kauno parapijos inventorius, *KAKA*, b. 80, l. 39-40.

Apie 1597 m. Kaune darbavosi klebonas Jurgis Šaulevičius.⁷⁹ Neaišku, dėl kokių priežasčių jis atsisakė klebono vietos, pasiliko Kauno altarista, o klebonijoje jį pakeitė Baltramiejus Ciešinskis. 1614 m. B. Ciešinskis vadinamas Kauno klebonu, o J. Šaulevičius – Šv. Kryžiaus bažnyčios prepozitu, Kauno parapijos altarista. Tuo metu tarp jų kilo konfliktas dėl dviejų P. Burnišio testamentu parapijai paskirtų namų. 1615 02 14 Vilniaus vyskupas Benediktas Vaina nusprendė, kad tie du P. Burnišio dovanoti namai priklausė Kauno klebonui B. Ciešinskiui ir joks Kauno altarista ar kitas asmuo negalėjo į juos kėsintis.⁸⁰ 1614 m. B. Ciešinskis konfliktavo su J. Šaulevičiumi ir dėl Vaistariškių valdos: kaimo ir žemių bei pievų. Tuo reikalu sukurta komisija 1614 07 03 nusprendė, kad pieva priklausė altaristai, o Vaistariškių kaimas ir žemės – klebonui.⁸¹ Šis epizodas liudijo, jog XVII a. pradžioje Kauno klebono žemės dar nebuvo nusistovėjusios, nebuvo iki galo nustatyti Kauno dvasininkų tarpusavio santykiai, jiems priklausiusios valdos.

B. Ciešinskio laikais Kauno parapiinė bažnyčia tapo Kauno dekanato centru, nes 1626 m. jis įvardijamas Kauno dekanu.⁸² Kaune Ciešinskis ganytojavo virš 30 metų (minimas 1646 m.⁸³), matė Kauno parapijos stiprėjimą, kovojo prieš liuteronus⁸⁴ ir stiprino Katalikų bažnyčią nelabai katalikiškame Kauno mieste. Pagrindinė kova su liuteronais prasidėjo 1618 m., kuomet Kauno klebonas B. Ciešinskis nusavino magistrato funduotą liuteronišką prieglaudą ir kitus pastatus. Nors liuteronai dėl to protestavo, tačiau 1618 04 06 Zigmanto III Vazos raštu jiems buvo uždrausta Kaune turėti prieglaudą ir mokyklą. Šios turėjo būti sunaikintos per tris mėnesius nuo dokumento paskelbimo datos. Nutarimo nepaisius, grėsė 10 000 lietuviškų kapų grašių bauda.⁸⁵ Taip pat buvo ribojamos liuteronų teisės turėti savo bažnyčią. Tik apie 1648 m. liuteronai pagaliau buvo palikti ramybėje, jiems leista išpažinti savo tikėjimą, turėti ir remontuoti savo bažnyčią, laidoti liuteroniškose kapinėse.⁸⁶ 1655 m. dekretu liuteronų teises mieste patvirtino valdovas Jonas Kazimieras Vaza.⁸⁷

⁷⁹ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539.

⁸⁰ 1615 02 14, Vilniaus vyskupo B. Vainos dekreto kopija, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 23, ryšulys 2.

⁸¹ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; M. Jučas. Lietuvos parapijų fundacijos XV–XVIII a., *LKMA Metraštinis* 25, Vilnius, 2004, p. 86.

⁸² Kauno parapiinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23, ryšulys 2.

⁸³ Kauno parapiinės bažnyčios dokumentų sąrašas, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 1263.

⁸⁴ Istorikas Zigmantas Kiaupa ištyrė, kaip 1621–1623 m. B. Ciešinskis apgynė katalikiškas normas, nepripažindamas 3 Kauno miestiečių liuteroniškų santuokų, apkaltindamas juos kraujomaiša. Žr. plačiau: Z. Kiaupa, Kovos tarp liuteronų ir katalikų Kaune iki XVII a. vidurio. *Religinės kovos ir erezijos Lietuvoje*, Vilnius, 1977, p. 21.

⁸⁵ 1618 04 06, Varšuva, Zigmanto Vazos privilegija (nuorašas). *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 44, l. 319-320; Vladislavo [turėtų būti – Zigmanto] Vazos privilegija, 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539; Z. Kiaupa, Kovos tarp liuteronų ir katalikų..., p. 22.

⁸⁶ Z. Kiaupa, Kovos tarp liuteronų ir katalikų..., p. 22–23.

⁸⁷ 1655 07 20, Varšuva, Jono Kazimiero Vazos dekretas. *MAB*, f. 198-124.

B. Ciešinskis pasiekė nemenką dvasininko karjerą, tapo Vilniaus kanauninku. 1641 07 06 sudarytame testamente B. Ciešinskis nurodė Kauno parapiinės bažnyčios altaristai kas savaitę dukart skaityti skaitinius už velionį kleboną Jurgį Šaulevičių, tam reikalui paskirdamas 1000 auksinų. Vilniaus šv. Petro ir Pauliaus katedroje nurodė 4 kartus per metus melstis už jo paties sielą, palikdamas už tai Vilniaus šventovei 500 auksinų. B. Ciešinskis paliko Kauno parapiinei bažnyčiai ir dalį savo knygų, tačiau neįvardijo – kokių.⁸⁸ B. Ciešinskis mirė apie 1649 m.⁸⁹

B. Ciešinskį Kauno klebonijoje pakeitė Adomas Odolskis.⁹⁰ 1651 m. jis buvo dar ir Šv. Kryžiaus bažnyčios kapelionas.⁹¹ A. Odolskis neilgai klebonavo, jį pakeitė vienas žymesnių XVII a. antrosios pusės dvasininkų Mikalojus Slupskis (mirė apie 1693), buvęs Vilniaus kanauninku (nuo 1649), Baltarusijos sufraganu ir Gratianopolio vyskupu, pasiekęs neblogą dvasininko karjerą. Galbūt todėl, kad jį viliojo aukštesnė dvasininko karjera, ilgai Kaune neužsibuvo, atsisakė Kauno klebono pareigų, ir į jo vietą 1656 05 30 buvo paskirtas Valentinas Joteika.⁹² Jam teko Kaune dirbti pačiu nepalankiausiu laikotarpiu, iškart to Maskvos okupacijos. R. Varsackytės duomenimis, apie 1665–1668 m. Kaune klebonavo teologijos daktaras, Smolensko arkidiakonas, karališkasis sekretorius, Vilniaus kanauninkas Adalbertas Izdebskis (mirė apie 1697–1703 m.)⁹³

Kitas Kauno klebonas – žymus LDK dvasininkas Benediktas Jonas Žuchorskis (gyveno apie 1621–1695).⁹⁴ Pareigybėmis, darbais ir įtaka jis artimas Mikalojui Slupskui, nes irgi tapo Vilniaus kanauninku, dar daugiau – Žemaičių dekanu, karališkuoju sekretoriumi ir Maltos vyskupu.⁹⁵ Tačiau, turėdamas visas šias pareigybes, iki mirties jis išliko ir Kauno klebonu, taigi klebonavo Kaune apie trisdešimt metų.

B. Žuchorskis buvo artimas Vilniaus vyskupo Aleksandro Sapiegos bendradarbis, kartu su juo vykdė 1668–1669 m. Vilniaus vyskupijos atskirų dekanatų vizitacijas. 1669 01 07 vizituojant Kauno parapiją B. Žuchorskis labai išgirtas kaip esantis gero elgesio ir nepriekaištingos moralės ganytojas, daug gero bažnyčiai padaręs, su kitatikiais kovojęs, našlaičių globėjas, daug įvairių daiktų Kauno parapiinei bažnyčiai parūpinęs mažiausiai už 5000 auksinų, restauravęs mūrinę kleboniją ir parapiinę bažnyčią mažiausiai už 4000 auksinų,

⁸⁸ 1641 08 06, B. Ciešinskio testamentas, *MAB*, f. 43-26596, l. 1-3.

⁸⁹ *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVIA*), Lietuvos metrika 124, l. 38v.

⁹⁰ 1669 m. vizitacija..., l. 10.

⁹¹ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorius, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539.

⁹² *Metryka litewska. Księga wpisów nr 131*. opr. A. Rachuba, Warszawa, 2001, s. 234.

⁹³ R. Varsackytė. *Kauno miesto ir bažnyčios...*, p. 228.

⁹⁴ 1669 m. vizitacija..., l. 1. Žr. plačiau apie B. Žuchorskio karjerą: V. Kamuntavičienė. Valdovo patronatas ir Katalikų bažnyčios pareigūnai LDK XVII a. antroje pusėje, *Lietuvos istorijos metraštis. 1999 metai*, Vilnius, 2000, p. 108.

⁹⁵ Kauno parapiinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios dokumentai, *VUB*, f. 57, B-55, Nr. 23.

Šv. Kryžiaus ir Šv. Gertrūdos bažnyčių restauravimui paskyręs 150 auksinų.⁹⁶ 1673 m. B. Žuchorskis pasirašė ant sąrašo, kokio dydžio padūmės mokesį kokia Vilniaus vyskupijos parapija turėjo mokėti,⁹⁷ padėjo bažnyčiai atsiskaityti su valstybe. Parapijai B. Žuchorskis paliko tiems laikams nemenką turtą – 7 knygas: šv. Ambraziejaus, šv. Krizostomo, R. Belarmino, šv. Grigaliaus veikalus, *Potentia magna, Ortus pastorum sive Marchancius concionator, Bessey opus unum concionum*.⁹⁸

Užsiėmusį visai LDK Katalikų bažnyčiai svarbiais darbais, Kauno parapijoje B. Žuchorskį pavaduodavo kamendoriai ir vikarai. Nuo 1666 m. Kauno kamendoriumi dirbo Jonas Survila⁹⁹, 1675 m. – Osvaldas Kadovskis, kartu atlikęs ir Kauno dekaną pareigas.¹⁰⁰ Vikarais nuo 1668–1669 m. buvo Mikalojus Gavlovskis ir Jonas Kadovskis,¹⁰¹ 1675 m. minimi nuo 1672 m. čia dirbęs Samuelis Golkontas ir Kazimieras Žodkevičius.¹⁰² Turtinius reikalus B. Žuchorskis su savo pagalbininkais sprendė sutartimis. 1682 01 28 jis leido Kauno kamendoriui S. Golkontui mūrinį namą, vadintą Kondratovska, Vilniaus gatvėje, kampe šalia klebonijos, savo lėšomis susitvarkyti ir jame gyventi be jokio mokesčio 10 metų, o paskui kasmet mokėti nuomą.¹⁰³

Be kamendoriaus ir 2 vikarų, 1669 m. Kauno parapijėje bažnyčioje buvo vargonininkas ir 4 giedotojai.¹⁰⁴ Manytume, apytikriai tiek jų turėjo būti per visą B. Žuchorskio klebonavimo laikotarpį. Taigi, B. Žuchorskiumi pagalbininkų netrūko, kad būtų tinkamai pasirūpinta Kauno parapijos tikinčiųjų sielų išganymu.

B. Žuchorskį pakeitė Steponas Dembkovskis, taip pat įtakingas dvasininkas, Žemaičių prelatas kustodas, Livonijos scholastas, Drujos klebonas. 1679 12 19 Gratianapolės vyskupas Mikalojus Slupskis S. Dembkovskiui suteikė pirmuosius šventimus, o 1684 12 12 Vilniaus vyskupas Aleksandras Kotovičius išsventino jį kunigus. 1685 01 08 paskirtas Drujos klebonu, įvesdintas 02 20, patvirtinimo raštas suteiktas 03 01. Kauno klebonu S. Dembkorskį pasiūlė paskirti valdovas Jonas Sobieskis 1695, mirus B. Žuchorskiumi, patvirtintas 10 09, įvestas 1696 03 09.¹⁰⁵

⁹⁶ 1669 m. vizitacija..., l. 11v.

⁹⁷ W. F. Wilczewski, Rejestr dymów dóbr duchowieństwa katolickiego diecezji wileńskiej z 1673 roku..., s. 141.

⁹⁸ 1700 04 06, Kauno parapiinės bažnyčios vizitacija, *KAKA*, b. 82, l. 105.

⁹⁹ 1669 m. vizitacija..., l. 12.

¹⁰⁰ J. Kurczewski, Vyskupo..., l. 95; J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, 1 dalis, Marijampolė, 2003, p. 403–404.

¹⁰¹ 1669 m. vizitacija..., l. 12.

¹⁰² J. Kurczewski, Vyskupo..., l. 95; J. Totoraitis, *Sūduvos...*, p. 403–404.

¹⁰³ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventoriūs. *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539.

¹⁰⁴ 1669 m. vizitacija..., l. 12v.

¹⁰⁵ 1700 04 06, Kauno parapiinės bažnyčios vizitacija, *KAKA*, b. 82, l. 105.

Sielovada, švietėjiška ir karitatyvinė veikla

Pagrindinis klebono ir jo pagalbininkų rūpestis buvo žiūrėti parapijiečių sielovados. Kaune nuo seno gyveno daug liuteronų, truputis stačiatikių ir žydų.¹⁰⁶ Todėl parapinės bažnyčios dvasininkams teko nemažas uždavinys patraukti į savo pusę kuo daugiau asmenų. Ne paslaptis, jog konkurentais parapinei bažnyčiai buvo vienuolynai, kurių XVII a. Kaune telkėsi nemažai (veikė pranciškonų, bernardinų, bernardinų, benediktinių, dominikonų, jėzuitų vienuolynai ir bažnyčios). 1782 m. Kauno klebonas P. M. Pranckevičius skundėsi, jog vienuolynai atitraukia daug tikinčiųjų, todėl Kauno gyventojai mažai remia parapinę bažnyčią.¹⁰⁷ Panaši situacija galėjo būti XVII a.

1669 m. duomenimis, Kauno parapijos kunigai, be įprastų mišių, buvo įsipareigoję įvairiomis kitomis progomis laikyti pamaldas bažnyčios fundatoriams ir rėmėjams. Turėjo melstis už Švč. Trejybės altoriaus fundatorių Kristupą Krišpiną Kiršenšteiną (jo garbei ir sielos išganymui buvo skirta daugiausia visokių pamaldų), Šv. Gertrūdos bažnytėlės fundatorius, Šv. Kryžiaus bažnyčios Kaunakiemyje fundatorę Daratą Nabienę¹⁰⁸ bei kitus šviesios atminties fundatorius ir geradarius. Nemažai pamaldų reikėjo atlaikyti už įvairias Kauno amatininkų brolijas: Šv. Angelo audėjus, Švč. Trejybės amatininkus, medžio apdirbėjus (dailides) ir mūrininkus bei daržininkus. Papildomai turėjo būti giedama pagerbiant Kristaus kančią, Švč. Mergelę Mariją, didelis dėmesys buvo skiriamas kursto giedojimui. Taip pat buvo meldžiamasi ir šv. Mišios laikomos už Švč. Mergelės Marijos literatų broliją.¹⁰⁹

Kaip matome, sielovadą gilinti padėdavo būrimasis į įvairias brolijas. Dažnesnės buvo profesinės brolijos. Religiniu pagrindu 1503 m. buvo įkurta Švč. Mergelės Marijos literatų brolija¹¹⁰, vienijusi įvairių profesijų ir socialinės padėties žmones. Reformacijos epochoje ši brolija buvo apmirusi. 1579 04 16 privilegija Steponas Batoras brolijai suteikė „teisines ir ekonomines lengvatas“¹¹¹, prasidėjo brolijos klestėjimas. Kitą privilegiją brolijai suteikė valdovas Jonas Sobieskis 1680 04 10.¹¹² XVII a. literatų brolija buvo labai skaitlinga, tikintieji,

¹⁰⁶ 1669 m. vizitacija..., l. 11.

¹⁰⁷ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 82–83.

¹⁰⁸ Darata Nabienė šv. Kryžiaus bažnyčią fundavo 1510 m. Žr.: 1510 07 10. D. Nabienės rašto nuorašas, atliktas 1737 12 14, *MAB*, f. 273-240; 1669 m. vizitacija..., l. 15v-16v; 1716 04 16, Šv. Kryžiaus bažnyčios inventorių. *MAB*, f. 273-241, l. 5 (šiam šaltinyje tvirtinama, kad D. Nabienė bažnyčią fundavo 1510 06 10). Privilegijos originalas neišliko.

¹⁰⁹ 1669 m. vizitacija..., l. 12-12v.

¹¹⁰ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 39–41.

¹¹¹ Z. Kiaupa, *Kovos tarp liuteronų ir katalikų...*, p. 17–18.

¹¹² P. Veblaitis, *Kauno bazilika, Naujoji Romuva*, 1935, Nr. 16-17, p. 379.

įsirašydami į jos gretas, nepagailėdavo jai įvairių dovanų ir užrašymų.¹¹³ Brolija sukauptė nemenką turtą, jos žinioje buvo keli mūriniai ir mediniai namai bei sklypai Kauno mieste, kuriuos dažniausiai brolija išnuomodavo arba parduodavo, o gautas pajamas panaudodavo brolijos reikmėms. Pvz., 1637 02 16 brolijos nariai nusprendė turėtą tuščią ir apleistą namą netoli miesto sienos, kad jis galutinai nesugriūtų, išnuomoti stogdengiui Pilypui Šarševskiui ir jo žmonai, 4 metus neimant jokio činšo su sąlyga, kad nuomininkai tą namą restauruos ir sutvarkys. Po 4 metų pagal susitarimą jie jau turėjo mokėti činšą.¹¹⁴ 1650 03 25 ponia Fontaniovą buvo skolinga Literatų brolijai 240 auksinų, už tai atidavė brolijai savo namą prie Nemuno *Smiotan* gatvėje.¹¹⁵

Klebonas Adomas Odolskis brolijai paliko net du namus: vieną prie Nemuno, kitą Didžiojoje (Vilniaus) gatvėje. Abu namus brolija pardavė, tačiau Maskvos kariuomenė visiškai sugriovė namą Didžiojoje gatvėje, liko tik du rūšiai ir balkiai be stogo, todėl visų pinigų už buvusio namo vertę (500 auksinų) negavo. Namas prie Nemuno buvo parduotas už 1000 auksinų. Literatų brolijos didesnė dalis sklypų taip pat buvo parduoti, pinigus pirkėjai paprastai mokėjo dalimis. Pvz., už 3 sklypus Gaipiotrovskos (*Breydzpiotrowska*) gatvėje brolija su procentais tikėjosi gauti 1000 auksinų. Nuo 1653 m. kasmet mokama po 80 auksinų, kol bus išmokėta visa suma. Panaši sutartis dėl 1000 auksinų vertės namo su sklypu sudaryta 1666 02 24.¹¹⁶

Sielovadą vystyti klebonui padėdavo bažnytinės knygos. Kiekvienoje parapijoje privalomai turėjo būti mišiolas, agenda* ir kitos chorui tinkamos knygos. Kauno parapijoje 1669 m. užregistruoti 4 mišiolai (vieno prabangaus mišiolo viršelis sidabru puoštas, 2 mišiolai buvo seni), didžioji agenda, mažoji agenda, mažos lenkiškai lietuviškos evangelijos (*Ewangeliyki małe Polskie y Litewskie*). Galima spėti, kad šitos minimos lietuviškai lenkiškos evangelijos buvo Jono Jaknavičiaus sudaryto veikalų, „Lenkiškų ir lietuviškų evangelijų“¹¹⁷, pirmąkart išleisto 1637 m., vienas iš leidimų. Ši knyga buvo vienas populiariausių lietuviškų veikalų XVII–XVIII a., vien XVII a. buvo perleista 5 kartus¹¹⁸, Kauno parapijoje galėjo būti 1637 arba 1647 m. leidimas. Tuometinis klebonas B. Žuchorskis savo lėšomis parūpino chorui reikalingas knygas: didelį baltu viršeliu gradualą ir tokiomis pat viršeliais psalmyną, antifonalą bei procesionalą. Ne-

¹¹³ 1669 m. vizitacija..., l. 8v-11.

¹¹⁴ 1669 m. vizitacija..., l. 9.

¹¹⁵ 1743, Kauno Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539.

¹¹⁶ 1669 m. vizitacija..., l. 10-11.

* Agenda (lot. *agendum* – kas padarytina) – liturginė knyga, kurioje nurodoma krikščionių bažnytinių apeigų tvarka.

¹¹⁷ J. Jaknavičius, *Ewangeliie polskie y litewskie, tak niedzielne jako y wszystkich świąt, które w kościele katolickim, według rzymskiego porządku przez cały rok czytają*, [sudarė ir vertė J. Jaknavičius, Vilnius, 1637].

¹¹⁸ K. Čepienė, I. Petrauskienė, *Vilniaus akademijos spaustuviės leidiniai 1576–1805*, Vilnius, 1979, p. 73.

abejotinai parapijoje buvo krikšto ir santuokų metrikų knygos.¹¹⁹ 1675 buvo liepta įsigyti knygą, į kurią rašyti *status animarum*.¹²⁰

1680 m. parapijoje buvo trys mišiškai: du raudoni, vienas žalias sidabriniais aptaisais, didelė ir maža agenda, choro knygos: gradualas*, antifonals**, psalmynas ir procesionalas. Taip pat krikšto ir santuokų metrikų knygos.¹²¹ Lygindami 1669 ir 1680 m. duomenis pastebime, jog 1669 m. parapijoje buvo pora knygų daugiau: vienu mišiolu ir lenkiškai lietuviškomis evangelijomis. Gaila, kad 1680 m. parapijoje nebebuvo šios lietuviškos knygos. Neįgyvendintas ir 1675 m. nurodymas įsigyti parapijos knygą, kur būtų fiksuojama *status animarum*.

XVII a. švietimo problemos taip pat buvo sielovados dalis, nes prie bažnyčių kurtose parapijose mokyklose didžiausias dėmesys buvo skiriamas tikėjimo dalykų pažinimui. Tačiau šalia tikėjimo tiesų buvo mokoma skaitymo, rašymo ir skaičiavimo pradmenų. Neaišku, kada pradėjo veikti tokio lygio parapijose mokykla prie Kauno šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios. J. Ochmańskio ir Z. Kiaupos duomenimis, veikė jau XVI a.¹²² 1669 m. Kauno parapijose mokykla įsikūrė atskirame mediniame name prie kapinių tvoros. Name vienas priešais kitą buvo du hipokaustai (apšildomos patalpos), viename hipokauste rinkdavosi vaikai, buvo mokomi skaityti, rašyti ir gramatikos pradmenų, kitame, turėjusiame du miegamuosius kambarius, gyveno bakalauras, mokyklos rektorius Obryckis. Vizitatorius pažymėjo, kad rektorius buvo tinkamas vaikus mokyti, bet, jei būtų pastebėtas apsileidimas, klebonui liepta bausti.¹²³ Tokiu būdu norėta užtikrinti mokyklos lygį. Beje, ši Kauno šv. Petro ir Pauliaus parapijose mokykla 1669 m. buvo vienintelė karų nuniokotame Kauno dekanate. Kitos dar buvo neatsigavusios, todėl vizitatorius tuo metu liepė parapijose mokyklas sukurti dar prie 7 dekanato parapijų bažnyčių.

Viena iš parapijos funkcijų buvo rūpintis vargšais ir išlaikyti prieglaudas. Informacijos apie prieglaudas yra, bet ji labai paini. Fundacijos prieglaudoms buvo nedidelės, todėl nepasirūpinta jas kruopščiai fiksuoti ir saugoti. Neaišku, kada Kauno parapijoje pradėjo veikti prieglauda, tačiau 1669 m. vizitacijoje jau minėtos dvi veikiančios prieglaudos. Prieglaudoms priklausė 2 sklypai ir 2 daržai, kurie buvo išnuomoti, parapija kasmet gaudavo iš jų pajamų.¹²⁴ Kaunas, 1669 m. turėdamas dvi prieglaudas, išsiskyrė iš viso Kauno dekanato bažnyčių. 1669 m., be Kauno, prieglauda veikė tiktai Prienuose.

¹¹⁹ 1669 m. vizitacija..., l. 5v.

¹²⁰ J. Kurczewski, Vyskupo..., l. 96.

* Gradualas – katalikiškų mišių giesmių rinkinys.

** Antifonals – antifonų (trumpų tekstų), giedamų prieš psalmes ir po jų, rinkinys.

¹²¹ 1680 01 11, Kauno parapijos inventorių, *KAKA*, b. 80, l. 37v-38.

¹²² Z. Kiaupa, Kauno mokyklos XVI amžiuje, *Kauno istorijos metraštis 1*, Kaunas, 1998, p. 33.

¹²³ 1669 m. vizitacija..., l. 12v.

¹²⁴ 1669 m. vizitacija..., l. 15.

1669 m. minėta, kad viena prieglauda kadaise buvo įsikūrusi mūriniame name Rotušės aikštelėje, bet per XVII a. vidurio karą jos fundacija pražuvo, o po karo namas buvo išnuomotas ponui *Tyrkiel*, kuris kasmet turėjo mokėti 100 auksinų nuomos.¹²⁵ 1675 m. vizitacijos metu dar buvo bandoma atkurti prieglaudos veikimą tame name, bet nesėkmingai.¹²⁶

Kita Kauno parapijos prieglauda, vadinta bajoriškąja, arba Ambraziejaus, buvo funduota 1605 11 04 Vilniaus ir Žemaičių kanauninko Ambraziejaus Beinarto, paskirtas išlaikymas 5 vargšams.¹²⁷ Ji stovėjo Didžiojoje gatvėje netoli miesto vartų („mūrnamyje ant Didžiosios gatvės, kadaise Lango, kampo“¹²⁸), vadintų Vilniaus vartais. Pakartotiną fundaciją 1649 m. testamentu prieglaudai suteikė karališkasis sekretorius Stanislovas Beinartas, užrašęs 1000 lenkiškų auksinų. Kasmet per šv. Kazimierą (kovo 4 d.) prieglaudai turėjo būti duodama iš Kietaviškių dvaro po 80 lenkiškų auksinų činšo. Iš šių pinigų reikėjo išlaikyti 12 vargšų. Vargšai kiekvieną trečiadienį ir penktadienį turėjo melstis už S. Beinarto nuodėmes.¹²⁹ XVII a. vidurio karo metu ši prieglauda buvo labai nusiaubta¹³⁰, bet po karo atkurta ir toliau vykdė visuomenei svarbias karitatyvines funkcijas. Šios prieglaudos reikalais rūpinosi Kauno klebonas ir Kauno magistrato išrinkti provizoriai. 1692 m. jais buvo tarėjas Petras Plekackis ir suolininkas Baltramiejus Mikuševskis.¹³¹

Nuo XVI a. Kauno mieste veikė dar viena prieglauda, vadinta Didžiąja miesto prieglauda, įsikūrusi mūriniame dviejų aukštų name prie Nemuno, priešais pranciškonų bažnyčią. Iš pradžių ją globojo pranciškonai, o XVII a. perėjo Kauno parapijos žinion.¹³² Pagal fundaciją joje turėjo gyventi 12 vargšų, pirmenybė teikta Kauno mieste gimusioms senutėms. Rūpintis šia prieglauda (taip pat kaip ir Ambraziejaus prieglauda) turėjo klebonas ir iš Kauno magistrato renkami 2 asmenys, kurie buvo įpareigoti žiūrėti prieglaudos pajamų ir išlaidų.¹³³ Tai nestebina, nes viduramžiais miestuose buvo susiklosčiusi tradicija, jog prieglaudų patronato teisė priklausydavo visiškai arba iš dalies miesto valdžiai.¹³⁴ Teigiama, kad šios prieglaudos patronato teisė buvo patvirtinta 1631 11 22 karališkųjų komisarų dekretu.¹³⁵ 1640 03 27 Zigmantas Vaza raštu

¹²⁵ 1669 m. vizitacija..., l. 15.

¹²⁶ J. Kurczewski, *Vyskupo...*, l. 96.

¹²⁷ R. Varsackytė, *Kauno miestas ir bažnyčios...*, p. 165.

¹²⁸ 1669 m. vizitacija..., l. 15.

¹²⁹ 1649 05 23, Vilnius, S. Beinarto testamentas (išrašas iš Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo), *MAB*, f. 43-26584, l. 3-5 ir kt.

¹³⁰ 1669 m. vizitacija..., l. 15.

¹³¹ R. Varsackytė, *Kauno miesto valdžios žmonės...*, p. 63.

¹³² R. Varsackytė, *Kauno miestas ir bažnyčios...*, p. 163.

¹³³ 1820 07 31, Kauno augustinų vienuolyno vizitacija, *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 294.

¹³⁴ J. Pielas, Magnat i szlachcic a "jego" parafia w XVII-XVIII a. w świetle archiwaliów wybranych rodzin szlacheckich województwa sandomierskiego, *Nasza przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, Kraków, 2005, T. 104, s. 139.

¹³⁵ 1820 07 31, Kauno augustinų vienuolyno vizitacija, *LVIIA*, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 294.

informavo Kauno magistratą, kad miestas negalėjo be parapijos žinios ir dalyvavimo dalinti prieglaudas skirtų pinigų.¹³⁶ 1690 09 11 Kauno magistratas rašė Žemaičių kapitulai, kad be magistrato asmenų dalyvavimo nedarytų jokių sprendimų, susijusių su Kauno prieglaudos įplaukomis.¹³⁷ Didžiosios miesto prieglaudos provizoriumi 1685 m. buvo Kauno burmistras Jurgis Kristijansas, 1699 m. pats atsisakęs šių pareigų, 1691 m. jam talkino tarėjas Augustinas Paulius Daviata.¹³⁸ 1688 m. prieglaudai išlaikyti Kauno magistratas paskyrė 1000 auksinų.¹³⁹

XV a. pradžioje įkurta Kauno šv. Petro ir Pauliaus parapija XVII a. tapo Kauno dekanato centru. Bažnyčios patronatas priklausė valdovui, parapija visuomet turėjo valdovo paramą ir tai neabejotinai stiprino šią bažnyčią. Parapiją rėmė Kauno miestiečiai, miesto valdžia (ypač burmistrai), Lietuvos bajorai ir dvasininkai. Žymiausiu XVII a. mecenatu galėtume laikyti Pajūrės tiją Kristupą Krišpiną Kiršenšteiną, 1624 m. fundacija suteikusi pajamų bažnyčios užbaigimui.

Itin skaudžiai Šv. Petro ir Pauliaus parapija nukentėjo nuo XVII a. vidurio karų, beveik trečdaliu sumažėjo bažnyčios pajamos (lyginant 1653 ir 1673 m.). Rusijos kariuomenė sugriovė parapijai priklausiusį Vaistariškių dvarą. Nemažai pajamų bažnyčia gaudavo už namų ir sklypų, buvusių Kauno mieste, nuomą, tačiau daugiau nei pusė šių pajamų buvo prarasta dėl karo, nes sudegė ir buvo sugriauta dalis nuomotų pastatų. Prie bažnyčios atstatymo daugiausia prisidėjo tuometinis klebonas Benediktas Žuchorskis, savo lėšomis atstatęs didįjį Šv. Petro ir Pauliaus altorių. Po karo parapijos padėtis susinormalizavo tik apie 1671 m., kai buvo konsekruota atstatyta Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia.

Šv. Petro ir Pauliaus parapijos klebonais tapdavo žymūs to meto LDK dvasininkai, tokie kaip Mikalojus Slupskis ar Benediktas Žuchorskis. Jiems vystyti sielovadą padėdavo keli vikarai ir kiti bažnyčios patarnautojai. Nors ir labai nukentėjusi per XVII a. vidurio karą, parapija buvo stipriausia Kauno dekanate, nes 1669 m. vienintelė turėjo veikiančią parapiinę mokyklą ir net dvi prieglaudas. Didelė paspirtis organizuojant sielovadą buvo dar 1503 m. parapijoje įkurta Mergelės Marijos literatų brolija, XVII a. išgyvenusi didžiausio pakilimo laikus.

¹³⁶ 1743, Kauno šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios inventorių, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 539, l. 93v.

¹³⁷ Kauno parapiinės bažnyčios dokumentų sąrašas, *VUB*, f. 57, B-53, Nr. 1263.

¹³⁸ R. Varsackytė, Kauno miesto valdžios žmonės..., p. 63.

¹³⁹ 1820 07 31, Kauno augustinų vienuolyno vizitacija, *LVA*, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 294.

Vaida Kamuntavičienė

KAUNAS ST. PETER AND PAUL
PARISH IN THE 17TH CENTURY

Abstract

The article describes material conditions of Kaunas St. Peter and Paul parish in the 17th century, its spiritual, cultural and charitable activities. There are also identified clergymen of the parish, their personal characteristics and public activities. The main sources of the study are inventories of the parish, materials of visitations, various privileges and other archival sources.

Kaunas St. Peter and Paul parish was founded at the beginning of the 15th century. In the 17th century, it became the center of Kaunas deanery. Patron of the church was the ruler of the state. The parish always enjoyed a support from the ruler and this fact undoubtedly made the church stronger. The parish was supported by Kaunas city dwellers, Kaunas authorities (especially by *burmistrs*), Lithuanian noblemen and clergymen. The most famous mecenate of the 17th century could be the noble Kristupas Krišpinas Kiršenšteinas. In 1624, he provided funds to restore the altar of St. Trinity and to complete construction of the church.

During the wars of mid-17th century, the church was extremely devastated. Compared to 1653 and 1673, income of the church decreased by one-third. Russian army destroyed the manor of Vaistariškiai which belonged to the parish. Leasing of houses and lots in Kaunas provided the church with huge income. More than a half of this money, however, was lost because of the war: many houses were burned down or destroyed. The contemporary priest of the church Benediktas Žuchorskis contributed the most to the restoration of the church. He personally funded restoration of the great altar of St. Peter and Paul. After the war, the situation of the church was restored only in 1671, when the rebuilt church of St. Peter and Paul was consecrated.

Usually, priests of the St. Peter and Paul parish were famous clergymen of the Grand Duchy of Lithuania, such as Mikalojus Slupskis and Benediktas Žuchorskis. More than normally, they had several vicars and other church servants to conduct spiritual ceremonies. In spite of the fact that it was extremely devastated by the wars of mid-century, the parish was the strongest in the Kaunas deanery: in 1669, it sole had a working school and two hospitals. Founded in 1503, Virgin Mary Literati Brotherhood greatly contributed to the spiritual activities of the parish. In the 17th century, it enjoyed its golden times.

Gauta: 2006 08 30
Parengta: 2007 03 30